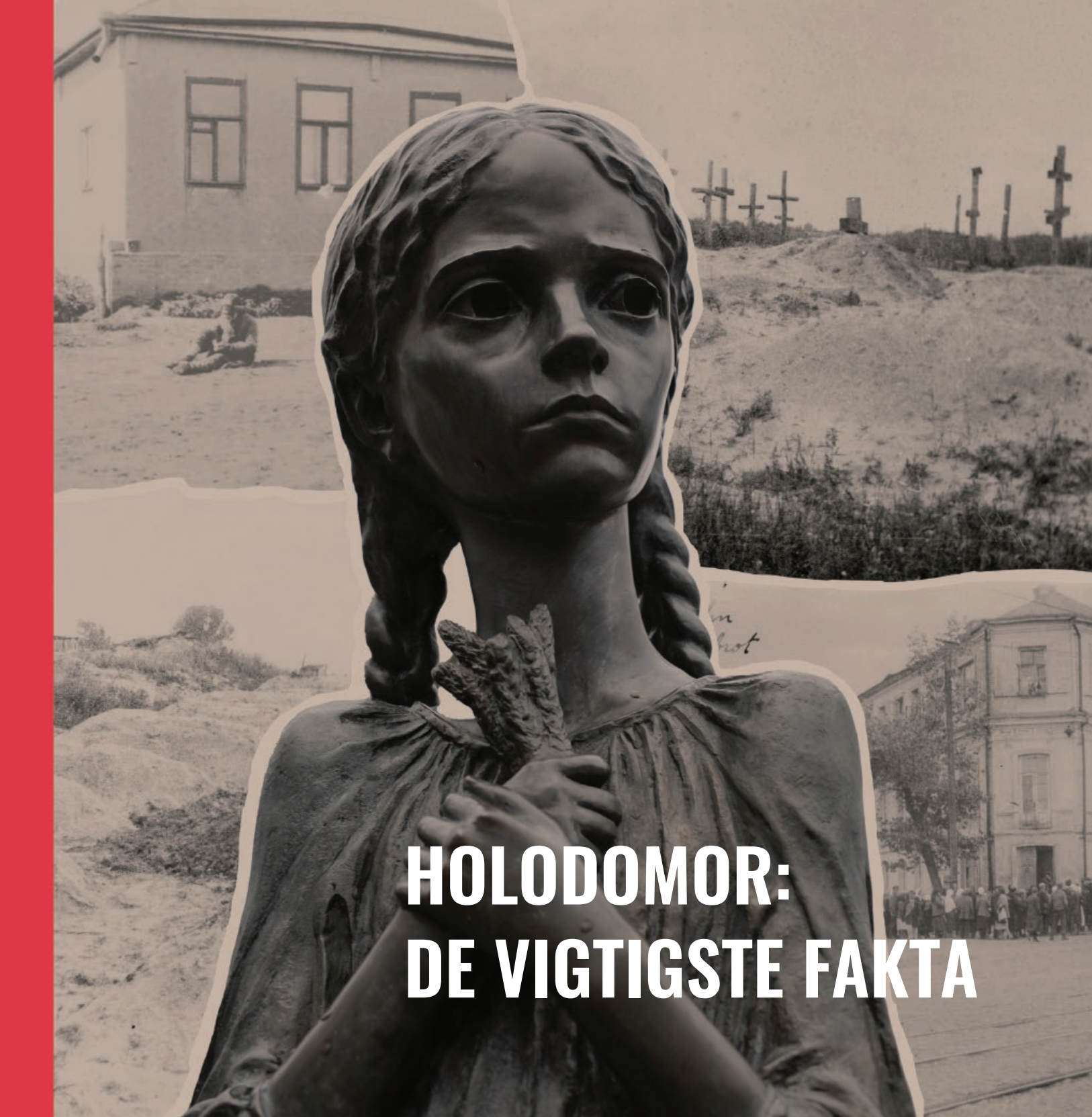

HOLODOMOR: DE VIGTIGSTE FAKTA

HVAD ER HOLODOMOR?

Holodomor er navnet på det folkedrab, der fandt sted på det ukrainske folk i 1932–1933. Et af de centrale elementer i Holodomor var en menneskeskabt hungersnød i Ukraine og i de områder i Nordkaukasus, hvor der hovedsageligt boede ukrainere. Holodomor var organiseret af det kommunistiske regime i Moskva med det formål at masseudrydde ukrainere samt at ødelægge deres nationale bevidsthed og hindre dem i at danne en selvstændig ukrainsk nation.

Holodomors ultimative mål — som en bevidst politik fra den russiske regering i Kreml — var ønsket om endeligt at befæste Ukraine som en integreret del af Sovjetunionen og at omdanne (russificere) ukrainerne under dække af at skabe et “forenet sovjetisk folk”.

Myndighederne forstod, at 1920’ernes ukrainisering var med til at øge følelsen af ukrainsk identitet og bevidsthed og ville kunne føre til genindførelse af Ukraines uafhængighed og løsrivelse fra Sovjetunionen. Holodomor var designet til at udelukke selv den mindste mulighed for en sådan udvikling.

Bogstaveligt betyder begrebet Holodomor “bevidst udsultning gennem hungersnød”. I 1960’erne og 1980’erne blev dette ord udbredt i publikationer fra den ukrainske diaspora. Det blev bredt anvendt i begyndelsen af 1990’erne efter Ukraines uafhængighedserklæring. Den juridiske betydning af begrebet blev fastlagt i Ukraines lov “Om Holodomor i 1932–1933 i Ukraine” af 28. november 2006.

SOVJETISK BESÆTTELSE AF UKRAINE

I oktober 1917 blev magten i Rusland overtaget af bolsjevikkerne, som var venstreorienterede radikale ledet af Vladimir Lenin, som bekendte sig til den kommunistiske ideologi. De havde til hensigt at afskaffe privat ejendom, eliminere de velstående sociale klasser, etablere et diktatur på det tidligere russiske imperiums territorium og senere, ved hjælp af ressourcerne fra de besatte områder, tage magten i hele verden. Kreml ønskede indledende at udvide sin indflydelse til Centraleuropa og Østeuropa via ukrainske områder.

Allerede i december 1917 indledte det kommunistiske regime en aggressionskrig mod Den Ukrainske Folkerepublik (UPR), som var blevet oprettet af ukrainere efter zarstyrets fald. For at skjule deres aggressive handlinger skabte de russiske bolsjevikker Ukraines Kommunistiske Parti (CP(b)U) og proklamerede derefter den marionetagtige Ukrainske Socialistiske Sovjetrepublik (UkrSSR) i dets navn. Denne pseudo-stat var en facade, og dens formelle ledere blev udpeget af Moskva.

De ukrainske væbnede styrker og partisanbevægelser kæmpede mod besættelsen indtil november 1921. Imidlertid var styrkerne ulige, og de russiske kommunister formåede at besætte størstedelen af Ukraine. I december 1922 blev den marionetagtige UkrSSR indlemmet i USSR.

I kampen mod UPR anvendte de russiske bolsjevikker i vid udstrækning vold mod civilbefolkningen: titusindvis af mennesker blev ofre for kommunistisk aggression i 1917–1921.

↗ Enheder i Den Røde Garde, Kyiv. Februar 1918.
(Krutysk R. *People's War, 1917–1932: guide to the exhibition*).

↖ Medlemmer af Ukraines provisoriske arbejder- og bonderegering, Kharkiv. 1919.

← En gruppe arbejdere, mobiliseret af bolsjevikkerne, skulle samle mad i ukrainske landsbyer. September 24, 1920.
Det Centrale Statslige Audiovisuelle og Elektroniske Arkiv.

HUNGERSNØDEN 1921–1923

I sommeren 1921 blev den sydlige og østlige del af Ukraine ramt af tørke, hvilket førte til, at 26% af den dyrkede jord brændte. Omfordeling af de fødevarer, der blev indsamlet i Ukraine, kunne have stoppet hungersnøden, men Moskva handlede anderledes. For at sikre forsyninger til Moskva, Petrograd og andre russiske byer begyndte bolsjevikkerne at eksportere den ukrainske høst.

Bolsjevikernes aktiviteter omfattede opkrævning af fødevarer, anvendelse af gidseltaktik, oprettelse af

militære barrikader omkring landsbyer, udstationering af hærenheder samt brug af revolutionsdomstole og undertrykkelse af den nationale frihedsbevægelse. Disse handlinger beviser Moskvas bevidste koloniseringspolitik i forhold til Ukraine.

Først i begyndelsen af 1922 anerkendte de russiske bolsjevikker eksistensen af hungersnød i Zaporizhzhia- og Donetsk-regionerne samt i dele af Mykolaiv, Katerynoslav, Odesa og Poltava. I januar-februar 1922 led 12% af befolkningen i disse regioner af sult, og i maj steg

I JANUAR-FEBRUAR 1922 LED 12%
AF BEFOLKNINGEN I DISSE REGIONER
AF SULT, OG I MAJ STEG DETTE
TAL TIL 40%

Vogn på vej mod begravelsespladsen med ligene af dem, der døde af sult, Kherson. 1921–1922. Photo af Gavriil Rapoport. Kherson Regional Museum of Local Lore.

Hjemløse børn. Nikopol, Katerynoslav province. 1921–1922. Central State Audiovisual and Electronic Archive.

En sultende bondefamilie, Kykolaiv volost; Mykolaiv province. 1921. Central State Audiovisual and Electronic Archive.

dette tal til 40%. I juli 1922 rapporterede en ukrainsk delegation ved den 2. Internationale Kongres for Hjælpeorganisationer, at næsten 10 millioner indbyggere i Ukraine havde brug for akut hjælp. Over 40% af de sultende var børn. Alligevel svarede den samlede statslige hjælp til Ukraine kun til 7,5% af det faktiske behov.

Bolsjevikkerne skjulte hungersnøden i Ukraine og fokuserede i stedet på at hjælpe befolkningen i Volga-regi-

onen i Rusland. Hungersnøden viste sig at være mere effektiv end mere brutale undertrykkelsesmetoder. De bolsjevikiske myndigheder brugte sulten som et redskab til at knuse modstanden, da de sultende ukrainere ikke længere var i stand til at støtte den nationale frihedsbevægelse.

KONTROVERSIEL “UKRAINISERING”

De kommunistiske myndigheders brutale handlinger skabte utilfredshed blandt befolkningen. For at vinde deres tillid iværksatte bolsjevikkerne i 1923 en politik med “ukrainisering”. Et af dens mål var at styrke kommunismens nationale base, da ukrainere i 1922 kun udgjorde 23,3% af alle medlemmer af CP(b)U og mindre end 16% af ledelsen.

“Ukrainisering” indebar udvidet brug af det ukrainske sprog i det offentlige rum. Mange ukrainske kunstnere fra denne periode søgte at skabe kultur i verdensklasse ved at integrere europæisk arv og national autenticitet. Oleksandr Arkhypenko, Kazymyr Malevych, Oleksandra Ekster (Hryhorovych), Dzyga Vertov og andre opnåede international anerkendelse.

Den hurtige udvikling af ukrainsk kultur, især inden for litteratur, presse, teater og film, blev en uventet bivirkning af ukrainiseringen for bolsjevikkerne. Joseph Stalin

indså, at situationen var blevet farlig, da den kunstigt skabte ukrainske sovjetrepublik kunne få reelt indhold.

Derfor greb Kreml til præventive undertrykkelsesformer. I 1930 blev der i Kharkiv afholdt en offentlig retssag mod medlemmerne af den fiktive “Union for Ukraines Befrielse”, der blev anklaget for at ville udskille Ukraine fra USSR og gøre det uafhængigt.

Gennem 1930’erne blev næsten 30.000 ukrainske lærere, videnskabsmænd og kunstnere deporteret til arbejdslejre i det nordlige Rusland, hvilket ødelagde Ukraines intellektuelle potentiale.

↑ Tiltalte ved retssagen mod Unionen for Ukraines Befrielse. 1930.
Det Centrale Statslige Audiovisuelle og Elektroniske Arkiv.

← Karikatur af de tiltalte i sagen om Unionen for Ukraines Befrielse. Chervonyi Perets Magazine, 1930, nr. 4.

➤ Metropolit Vasyl (Lypkivskyi).
Ukraines Centrale Statslige Arkiv
for Offentlige Organisationer.

ØDELÆGGELSEN AF UAOC

Udbredelsen af kommunistisk ideologi var tæt forbundet med aggressiv ateistisk propaganda. Bolsjevikkerne ønskede at fjerne religion fra alle aspekter af livet og forfulgte derfor “repræsentanter for kulten”. Præster og munke blev ofre for “Den Røde Terror” i 1918–1919, hvor mindst 1.500 medlemmer af præsteskabet mistede livet som følge af bolsjevikernes handlinger. Samtidig blev mange kirkelige publikationer og åndelige uddannelsesinstitutioner lukket. Derudover afviklede man adskillige klostre, og aktiviteter i kirkelige broderskaber blev forbudt.

I 1931 havde kommunisterne lukket 80% af landsbykirkerne i Ukraine. I landområder blev kirker ofte omdannet til lagre, mens de i byerne ofte blev ødelagt. I 1920’erne og 1930’erne blev 49 kristne helligdomme ødelagt alene i Kyiv, herunder Skt. Michaels Gyldne Kuppel-katedral og De 3 Helgeners Kirke — arkitektoniske monumenter fra det 12. århundrede.

En del af denne proces var ødelæggelsen af den Ukrainske Autokefale Ortodokse Kirke (UAOC), ledet af Metropolit (ærkebiskop) Vasyl (Lypkivskyi). Kirkens aktiviteter var tæt forbundet med skabelsen af en selvstændig ukrainsk stat i 1917–1921. Under bolsjevikernes besættelse blev den ukrainske kirke et centrum for nationalt liv og en faktor, der kunne bidrage til udviklingen af den ukrainske nationale bevidsthed.

Alt dette blev dog brat afsluttet på grund af repressalier mod præsteskabet samt ødelæggelse og lukning af kirker. Kommunisterne brugte deres agenter til at fremprovokere en splittelse i UAOC: I januar 1930 annoncerede en del af kirkeledelsen sin “selvopløsning”. Den 27. november 1937 blev Metropolit Vasyl (Lypkivskyi) henrettet i Lukyaniv-fængslet i Kyiv. Hans gravsted er endnu ikke fundet.

➤ Biskopper i UAOC. 1921–1926.
Ukraines Centrale Statslige Arkiv
for Offentlige Organisationer.

En ukrainsk familie bliver tvangsforflyttet fra deres eget hjem, landsbyen Udachne, Donetsk-regionen. 1930'erne.

Foto af Marko Zalizniak.

Ukraines Centrale Statslige Audiovisuelle og Elektroniske Arkiv.

← Under dekulakiseringen blev en lade beslaglagt fra en bonde. Donetsk-regionen. 1930. Foto af Marko Zalizniak.
Ukraines Centrale Statslige Audiovisuelle og Elektroniske Arkiv.

DEKULAKISERING

En væsentlig del af det kommunistiske regimes indenrigspolitik var at omdanne den frie bonde til et tandhjul i statens maskineri. Myndighederne opdelte kunstigt bønderne i “fattige”, “middel” og “kulakker” og opmuntrede de første to grupper til at bekæmpe den sidste.

I december 1929 erklærede de sovjetiske myndigheder deres hensigt om at “likvidere kulakkerne som klasse”. “Kulakkerne” blev udpeget som årsagen til alle problemer på vejen til at skabe et “lykkeligt liv”, som Stalins regime angiveligt gjorde alt for at opnå.

Straffen for de såkaldte “kulakker”, som nogle gange blev mærket sådan udelukkende på grund af deres politiske holdninger eller modstand mod lokale aktivister, var fordrivelse til ufrugtbare områder eller det nordlige

USSR. Deres ejendom blev konfiskeret og givet til kollektive gårde eller de fattige i landdistrikterne. Dekulakiseringen antog karakter af en militær operation, hvor den hemmelige tjeneste, OGPU, spillede en central rolle. Fra kun 18. februar til 10. marts 1930 blev 19.531 familier — i alt 92.970 personer — deporteret til fjerne regioner i USSR.

I alt blev 63.720 bondegårde ødelagt i perioden 1930–1931, og deres ejere blev forvist fra Ukraine sammen med deres familier. Mange døde under rejsen eller i de første år af deres eksil på grund af umenneskelige forhold.

DEN ØDELÆGGENDE PROCES MED
AT FRARØVE UKRAINERE DERES
ØKONOMISKE UAFHÆNGIGHED
BLEV FULDENDT MED
KOLLEKTIVISERINGEN

➤ Kornvogn fra den kollektive gård
“10-års jubilæum for Komitéen for Fattige
Bønder” ved ladepladsen, Odesa. 1930.
*Ukraines Centrale Statslige Audiovisuelle
og Elektroniske Arkiv.*

KOLLEKTIVISERING

Den ødelæggende proces med at frarøve ukrainere deres økonomiske uafhængighed blev fuldendt med kollektiviseringen – fælles ejerskab af jord, husdyr og landbrugsejendomme. I begyndelsen var denne proces frivillig, men i slutningen af 1929 begyndte den såkaldte “fulde kollektivisering”, hvor medlemskab af kollektive gårde blev obligatorisk.

Selvom kollektive gårde teoretisk set tilhørte landmændene, var de forpligtede til at levere en bestemt mængde landbrugsprodukter til staten. Først efter at disse kvoter var opfyldt, kunne ledelsen af den kollektive gård fordele den resterende høst blandt arbejderne. På denne måde sikrede staten sig en konstant forsyning af billigt brød, samtidig med at landmændene blev reduceret til retsløse slaver under regimets totale kontrol.

Det bør bemærkes, at der indtil slutningen af 1920’erne eksisterede et vel fungerende system for landbrugssamarbejde i Ukraine – frivillige foreninger, der blev oprettet for at lette produktion og salg af landbrugsprodukter. Landsbykooperativerne bevarede privat ejerskab af jord og produktionsmidler, hvilket gjorde dem acceptable for ukrainere, i modsætning til de kollektive gårde, som de sovjetiske myndigheder påtvang, og hvor al ejendom var fælles.

↻ Ekspropriation af landbrugsudstyr til fordel for den kollektive gård, Berezan-distriktet, Kyiv-regionen. 1928.

Ukraines Centrale Statslige Audiovisuelle og Elektroniske Arkiv.

← Generelt møde i den kollektive gård “Velykyi Perelom”, landsbyen Kruhle, Svativsky-distriktet, Luhansk-regionen. December 1931.

Ukraines Centrale Statslige Audiovisuelle og Elektroniske Arkiv.

← Arresterede oprørere, landsbyen Makartetyne, Luhansk-regionen. 1930.
Sektorarkivet for Ukraines Sikkerhedstjeneste.

MODSTAND MOD SOVJETUNIONENS POLITIK

Masseprotester fra ukrainske bønder blev en reaktion på den tvungne kollektivisering og dekulakisering. Ifølge officielle data fandt der i løbet af 1930 i alt 4.098 bondeprotester sted i Ukraine — næsten halvdelen af alle anti-regeringsdemonstrationer i hele USSR det år.

Modstanden var drevet af en følelse af uretfærdighed over myndighedernes handlinger, som åbent plyndrede folk, tvangsflyttede dem fra deres hjem og ødelagde kirker. Oprørte bønder dræbte aktivister, der deltog i kollektivisering og dekulakisering, opløste landsbyadministrationer og befriede fængslede landsbyboere.

Ud over den væbnede modstand distribuerede medlemmer af den anti-sovjetiske bevægelse flyveblade med opfordringer til at modsætte sig regimet og søge retfærdighed.

Omfanget og geografien af den ukrainske modstand blev en alvorlig trussel for regimet. Chefen for den Ukrainske SSR's DPU, V. Balytskyi, stod personligt for undertrykkelsen af oprørene og rapporterede konstant om situationen i Ukraine til Joseph Stalin.

↗ Et fotografi af våben beslaglagt af den Ukrainske SSR's DPU fra den anti-sovjetiske organisation "Frie Kosakker"; de blev

opbevaret i Ivan Motlokhs hus. 1932.
Sektorarkivet for Ukraines Sikkerhedstjeneste..

Bønder leder efter korn på en mark i en af landsbyerne i Hryshyn-distriktet, Donetsk-regionen. Begyndelsen af 1930'erne.

Foto af Marko Zalizniak.

Ukraines Centrale Statslige Audiovisuelle og Elektroniske Arkiv.

← Joseph Stalin. 29. april 1932.
James Abbe / The Associated Press.

ORGANISERINGEN AF HOLODOMOR

Det kommunistiske regime tyede til radikale metoder, da det erkendte den potentielle fare ved folkets modstand.

I løbet af 1932–1933 blev ukrainske bønder frataget næsten alle de afgrøder, de havde dyrket. I nogle regioner i Ukraine blev op til 80 % af den høstede afgrøde taget fra bønderne. De mål for kornproduktion der blev fastsat for Ukraine, var økonomisk urealistiske, og bøder for manglende opfyldelse førte til konfiskation af kød, kartofler og grøntsager fra ukrainerne. Myndighederne foretog husundersøgelser og fjernede al mad fra bønderne, herunder den mad, der allerede var blevet tilberedt i køkkenet. De konfiskerede endda redskaber til at male korn, såsom kværne og møllesten. Sådanne husundersøgelser var ofte ledsaget af fysisk vold.

Sultende mennesker søgte på markerne efter rester af korn eller andre fødeemner, der kunne være efterladt efter høsten. Den 7. august 1932 blev den berygtede

regeringsresolution kendt som “Loven om fem neg” vedtaget. Ifølge denne lov blev ejendomme tilhørende de kollektive gårde betragtet som statens ejendom. Som følge heraf blev det betragtet som “tyveri af statsejendom”, hvis man samlede blot nogle få neg fra markerne, og dette var strafbart med henrettelse eller ti års fængsel med konfiskation af ejendom.

Joseph Stalin var chefideolog og arrangør bag Holodomor. Den sovjetiske regeringsleder, Vyacheslav Molotov, sekretæren for Centralkomiteen for det All-Union Kommunistiske Parti (Bolsjevikkerne) Lazar Kaganovich, samt lederne af partiet og statsapparatet i den Ukrainske SSR, Pavlo Postyshev, Stanislav Kosior, Vlas Chubar og Mendel Khataevich stod for den praktiske gennemførelse af de folkemorderiske planer.

➤ En gruppe ukrainske bønder rejser til byen i håb om at finde føde, Kharkiv-regionen. 1933. Foto af Alexander Wienerberger. *Samara Pearces private arkiv.*

OVERLEVELSE

Den største del af de sultende ukrainere anvendte passive former for modstand mod den kunstigt skabte hungersnød. Folk forsøgte først og fremmest at gemme mad fra konfiskation for at overleve eller skaffe sig yderligere fødevarer. Når der ikke var nogen fødevarer tilbage, blev de nødt til at spise ting, som normalt blev betragtet som uspiselige.

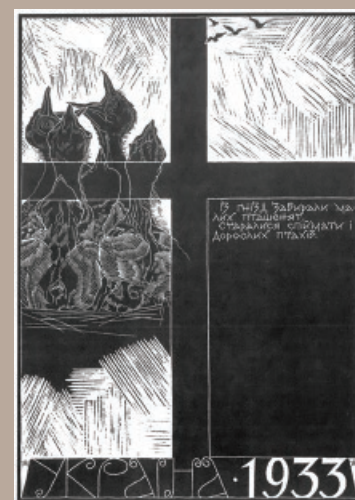
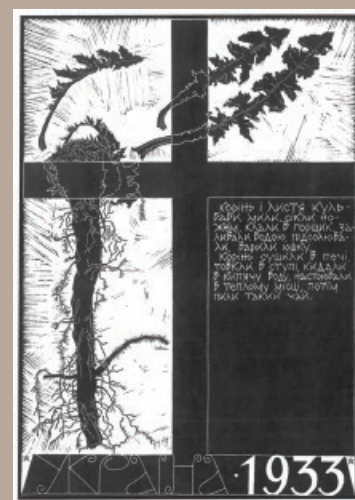
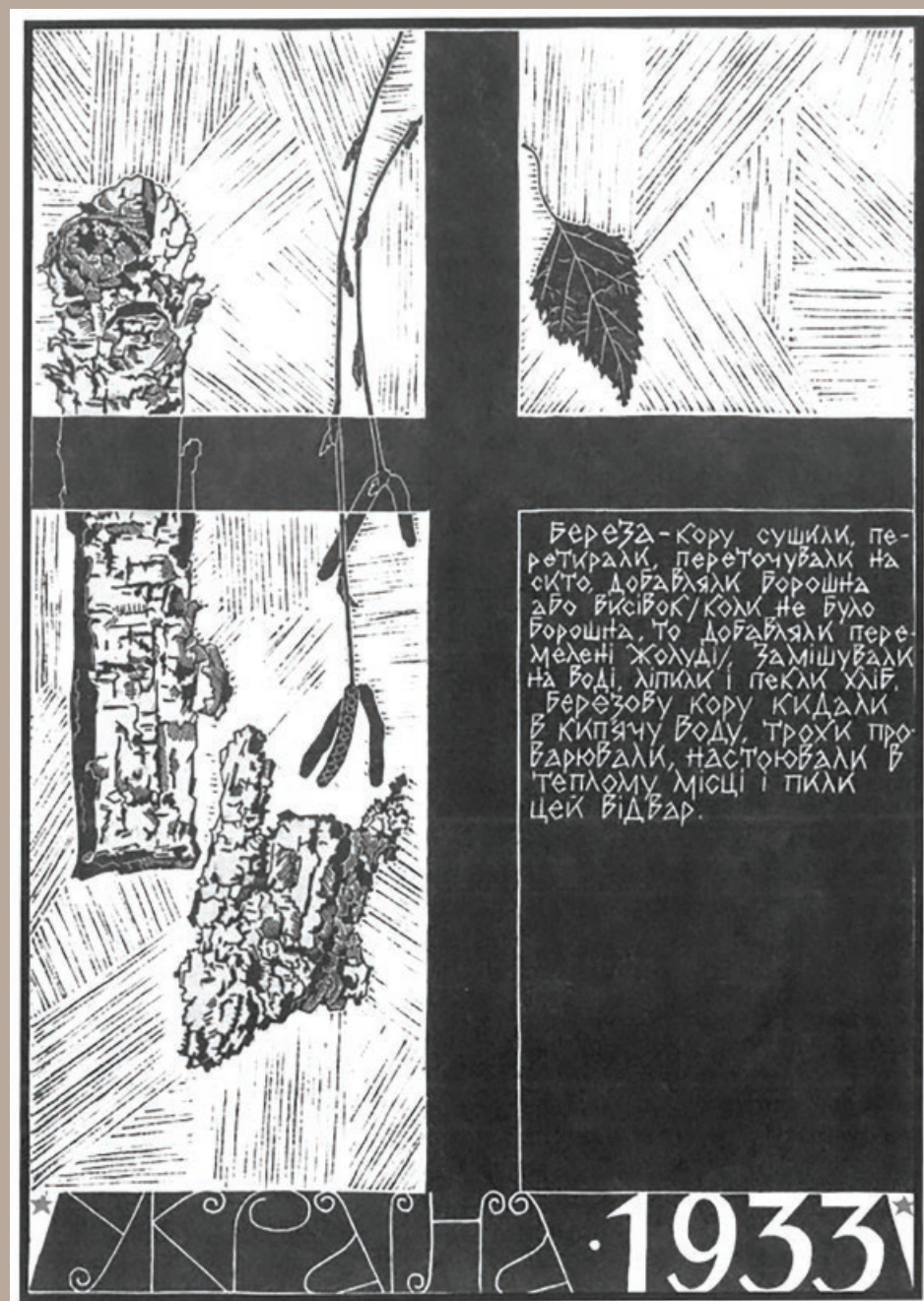
Under Holodomor spiste desperate mennesker tørre avner, ukrudt, græs, træknopper, agern, blade og bark, pressekage, sukkerroer, akacieblomster og andre planter. Ukrainerne måtte også spise ting, som altid havde været forbundet med madtabuer: hunde, katte, rotter, mus, murmeldyr, pindsvin, vilde fugle og insekter.

Der findes vidnesbyrd om, at de sovjetiske myndigheder tog skridt til at fragte de sultende ukrainere muligheden for at spise selv disse surrogater. For eksempel fortæller Holodomor-overlevende, at medlemmer af de kommunistiske “slæbebrigader” bevidst dræbte hunde og katte i de udsultede landsbyer og tog kadaverne med sig.

↻ Fire små tørrede fisk er den eneste mad, denne kvinde har tilbage, Kharkiv. 1933. Foto af Alexander Wienerberger. *Samara Pearces private arkiv.*

↵ En mor med sine sultende børn, Kharkiv. 1933. Foto af Alexander Wienerberger. *Samara Pearces private arkiv.*

DER FINDES VIDNESBYRD OM,
AT DE SOVJETISKE MYNDIGHEDER TOG
SKRIDT TIL AT FRATAGE DE SULTENDE
UKRAINERE MULIGHEDEN FOR AT SPISE
SELV DISSE SURROGATER

↗ Radering af Mykola Bondarenko.
Bog-album "Ukraine 1933: En kogebog.
Menneskelig hukommelse."

← Interiøret i en “Torgsin”-butik i Putyvl. 1933–1934.
Statens historie- og kulturresevat i Putyvl.

→ En kø af mennesker, der venter på levering til en “Torgsin”-butik, Kharkiv, 1933. Foto af Alexander Wienerberger.
Samara Pearces private arkiv.

“TORGSINS”

Sultende bønder, som stadig havde kræfter, drog til byerne, hvor de forsøgte at købe mad eller bytte husholdningsgenstande for fødevarer. Der blev de forfulgt af politiet, men med held lykkedes det nogle at skaffe mad på byens markeder eller i butikkerne i “Torgsin”-kæden (fra russisk “handel med udlændinge”).

[27]

I disse butikker kunne folk købe mad i bytte for guld og sølv (oftest vielsesringe og kors), men til ekstremt høje priser.

→ En varekupon fra “Torgsin” til en værdi af 1 kopek for retten til at modtage varer i en kædebutik.
Nationalmuseet for Holodomor-folkedrabet.

[28]

“SORTLISTER”

De landsbyer, der ikke opfyldte leveringsmålene for korn eller modsatte sig USSR’s politik, blev sat på de såkaldte “sortlister”. Dette indebar indførelsen af et særligt straffesystem, hvor landsbyer eller hele distrikter blev omringet af militærenheder eller specialstyrker, og al mad blev taget fra indbyggerne. I de landsbyer, der var opført på “sortlisten”, blev handel forbudt, og alle varer blev fjernet fra butikkerne. Derudover kunne landsbyrådets ledelse, kollektivgårdens bestyrelse eller partifunktionærer blive udsat for represalier. Indbyggerne i de berørte områder måtte ikke forlade den blokerede zone.

Systemet med “sortlister” blev kun indført i ukrainske områder — i den Ukrainske SSR og Kuban. I andre dele af USSR eksisterede en sådan repressiv foranstaltning ikke, hvilket tydeligt indikerer Holodomors anti-ukrainske karakter.

Forfatteren til ideen om “sortlister” var Lazar Kaganovich. Under Holodomor blev 735 distrikter, landsbyer, gårde, kollektivbrug, statsgårde og kooperativer sat på “listen” i Ukraine.

ШАПОВАЛІВКУ та ВИСОКЕ ЗА опортуністичну благодущність у підготовці до 3-ої більшовицької СІВБИ та мобілізації коштів— НА ЧОРНУ ДОШКУ											
ШАПОВАЛІВКА						ВИСОКЕ					
Насіння фонд	на 28-31	на 31-30	темн	Насіння фонд	на 28-31	на 31-30	темн	Страх фонд	на 28-31	на 31-30	темн
	30,1%	30,9%	0,8%		26,9%	26,9%	0%		2%	2,8%	0,8%
Страх фонд	7,9%	8,4%	0,5%	Страх фонд	2%	2,8%	0,8%	Гроші	31,7%	37,9%	6,2%
Гроші				Гроші	23,5%	35%	11,5%				

“Sorte” og “røde” tavler i en arbejdslejr. 1932.
gazeta.ua

Meddelelse om, at landsbyerne Shapovalivka og Vysoke i Borzniansky-distriktet (Tjernihiv-regionen) blev sat på “sortlisten”. Uddrag fra avisen Kolhospnyk Borzenshchyny, udgave fra 5. april 1932. (den originale avis opbevares i V. I. Vernadskyi Nationalbiblioteket i Ukraine).

↶ Overskriften på en artikel
“Om vores tragedie hinsides
Zbruch”, offentliggjort i Lviv-avisen
Dilo den 21. maj 1933.

↶ Ukrainske bønder i Kharkiv venter
på et tog. 1932. Billedet blev taget
i hemmelighed af den amerikanske
fotograf James Abbe.
James Abbes Arkiv.

FORBUD MOD AT FORLADE UKRAINE

Efter forsætligt at have skabt en situation, hvor ukrainere begyndte at dø i massevis af sult, traf de sovjetiske myndigheder foranstaltninger for at forhindre dem i at flygte til andre områder af USSR, hvor der ikke var hungersnød.

Den 27. december 1932 vedtog Centralkomitéen og Folkekommissærernes Råd i USSR en resolution “Om etableringen af et samlet pas-system i USSR og obligatorisk registrering af pas”. Ifølge de nye regler kunne en person kun bo og arbejde i et bestemt område. Bønderne modtog ikke pas, hvilket i praksis betød, at de blev frataget retten til frit at bevæge sig rundt i landet.

Ved den administrative grænse til den Ukrainske SSR opstillede kommunisterne bevæbnede kontrolposter

for at forhindre folk i at forlade Ukraine. Derudover blev jernbane- og bådbilletter ikke solgt til ukrainske landsbyboere uden pas, og mobile patruljer gennemsøgte området for at fange dem, der forsøgte at flygte. Dertil kom, at filtreringslejre blev oprettet til de tilfangetagne. Forbuddet mod at forlade Ukraine blev kun håndhævet i ukrainske områder, ligesom kontrolsystemet med “sortlister”.

Regimet var særlig brutalt over for dem, der forsøgte at flygte fra USSR til Polen og Rumænien. På dette tidspunkt var den ukrainske presse i disse lande fyldt med beretninger om ukrainere, der blev skudt, mens de forsøgte at krydse Dniester- og Zbruch-floderne.

← Elever fra 2. klasse og en lærer fra landsbyen Postav-Muka, Poltava-regionen. 25. januar 1933. På bagsiden af billedet står der: “Til minde om vores 2. klasse... eleverne, der var der dengang, og dem, der døde.” Foto fra Victor Ivanenkos familiearkiv. Han var søn af Ivan Yosypovych Ivanenko (f. 1924), som fortalte, at kun halvdelen af de elever, der er afbildet på billedet, overlevede folkedrabet.

Nationalmuseet for Holodomor-folkedrabet.

KONSEKVENSER AF HOLODOMOR

Dødeligheden som følge af hungersnøden i Ukraine i 1932–1933 var så massiv, at mange lokalsamfund slet ikke førte optegnelser over de døde. Efterfølgende forsøgte det kommunistiske regime at skjule antallet af dræbte ukrainere ved at forfalske demografiske data og hemmeligholde arkivdokumenter.

Det vides, at mindst 4 millioner ukrainere døde af sult, men dette er ikke det endelige tal. Historikere og demografer fortsætter med at undersøge spørgsmålet. Dog bør det understreges, at omfanget af de demografiske

tab ikke er afgørende for at fastslå den forbrydelse, som folkedrabet var. Vores pligt er at udarbejde så præcise navnelister som muligt over Holodomors ofre. Manipulation af antallet af ofre for Holodomor er uacceptabelt. Konsekvensen af folkedrabet var ødelæggelsen af den ukrainske livsform. Traditionel kultur og folkelige skikke blev forvanskede, og Holodomor ændrede fuldstændig den sædvanlige landbrugsstruktur i landsbyerne.

I årtier blev ukrainske bønder reduceret til retsløse kollektivbønder, frataget både pas og pensioner. Holodo-

DET VIDES, AT MINDST 4 MILLIONER
UKRAINERE DØDE AF SULT, MEN DETTE
ER IKKE DET ENDELIGE TAL

Skilt med teksten: “Det er forbudt at begrave mennesker her.” 1933.

Foto af Alexander Wienerberger.

Samara Pearces private arkiv.

➤ Øde huse efterladt af sultende bønder, Kharkiv-regionen, 1933. Foto af Alexander Wienerberger.
Samara Pearces private arkiv.

➤ Sted for massegrav af Holodomor-ofre, Kharkiv-regionen, 1933. Foto af Alexander Wienerberger.
Samara Pearces private arkiv.

mor resulterede i, at hele generationer voksede op uden at stille de kommunistiske myndigheder “ubehagelige spørgsmål” om, hvor millioner af deres landsmænd var blevet af. De, der blev forældreløse på grund af Holodomor, kendte ofte hverken deres navne eller deres familiehistorie.

En væsentlig del af den kommunistiske politik i Ukraine var fremhævelsen af den russiske kulturs overlegenhed i forhold til den ukrainske. Det russiske sprog blev erklæret som det internationale kommunikationssprog i

Sovjetunionen, mens det ukrainske sprog fik status som “provinsielt” og “bondsk”.

I slutningen af 1933, umiddelbart efter Holodomor, indførte kommunisterne en ny ukrainsk retskrivning, der kunstigt nærmede sig russisk. I de følgende år fjernede de systematisk ukrainske ord, der ikke lignede russiske, fra ordbøgerne, og erstattede dem med nyopfundne ord. Denne politik styrkede russificeringen af ukrainere i Ukraine.

↑ Raphael Lemkin.
istpravda.com.ua

HVORFOR HOLODOMOR ER FOLKEDRAB

Den amerikanske jurist af polsk-jødisk oprindelse, Raphael Lemkin, kaldte kommunistregimets forbrydelser mod ukrainere for klassiske eksempler på sovjetisk folkedrab. Det var netop Lemkin, der i 1944 introducerede begrebet “folkedrab” (genocide) i den brede offentlighed og senere bidrog til FN’s konvention om forebyggelse af og straf for folkedrab. I Raphael Lemkins aldrig offentliggjorte værk “History of Genocides”, blev essayet “Sovjetisk folkedrab i Ukraine” bevaret. I dette essay forklarede han den folkemordiske karakter af Stalins regimes handlinger mod ukrainere. Juristen identificerede fire komponenter af planen om at ødelægge den ukrainske nation: elimineringen af intelligentsiaen (nationens “hjerne”), ødelæggelsen af kirken (nationens “sjæl”), udsultningen af de ukrainske bønder (de vigtigste bærere af national ånd og traditioner), den tvungne ændring af den etniske sammensætning i Ukraine.

Raphael Lemkin understregede, at det ukrainske folk var for stort til at blive fuldstændigt udslettet. Derfor forsøgte bolsjevik-regimet først og fremmest at knuse ukrainernes økonomiske uafhængighed og udslette deres nationale selvbevidsthed. Det af kommunisterne organiserede folkedrab var direkte rettet mod at udrydde det ukrainske folk som helhed, hvilket skulle eliminere enhver mulighed for, at Ukraine kunne løsrive sig fra USSR.

Den Holodomor, som blev planlagt af Kreml, skabte livsbetingelser for ukrainere, der var designet til deres fuldstændige eller delvise ødelæggelse — hvilket fuldt ud opfylder FN’s definition af folkedrab i Konventionen om forebyggelse og straf for folkedrab.

↶ Et barn går forbi liget af et Holodomor-offer, Kharkiv, 1933.
Foto af Alexander Wienerberger.
Samara Pearces private arkiv.

↶ Holodomor-offer, Kharkiv, 1933.
Foto af Alexander Wienerberger.
Samara Pearces private arkiv.

- ➔ Den tredje side af Gareth Jones' pas, som han rejste til USSR med i 1933.

*Gareth Vaughan Jones Arkiv
(The National Library of Wales).*

- ➔ Et Leica II-kamera, der tilhørte Alexander Wienerberger.
23. november 2022.
Foto af Olha Kovaliova.

*Nationalmuseet for Holodomor-
folkedrabet.*

- ↶ Metropolit Andrey under en pastoral visitation for de troende i UGKK i Amerika, 1920'erne.

*Ukraines Centrale Statslige
Historiske Arkiv, Lviv.*

VERDENS REAKTION PÅ HOLODOMOR

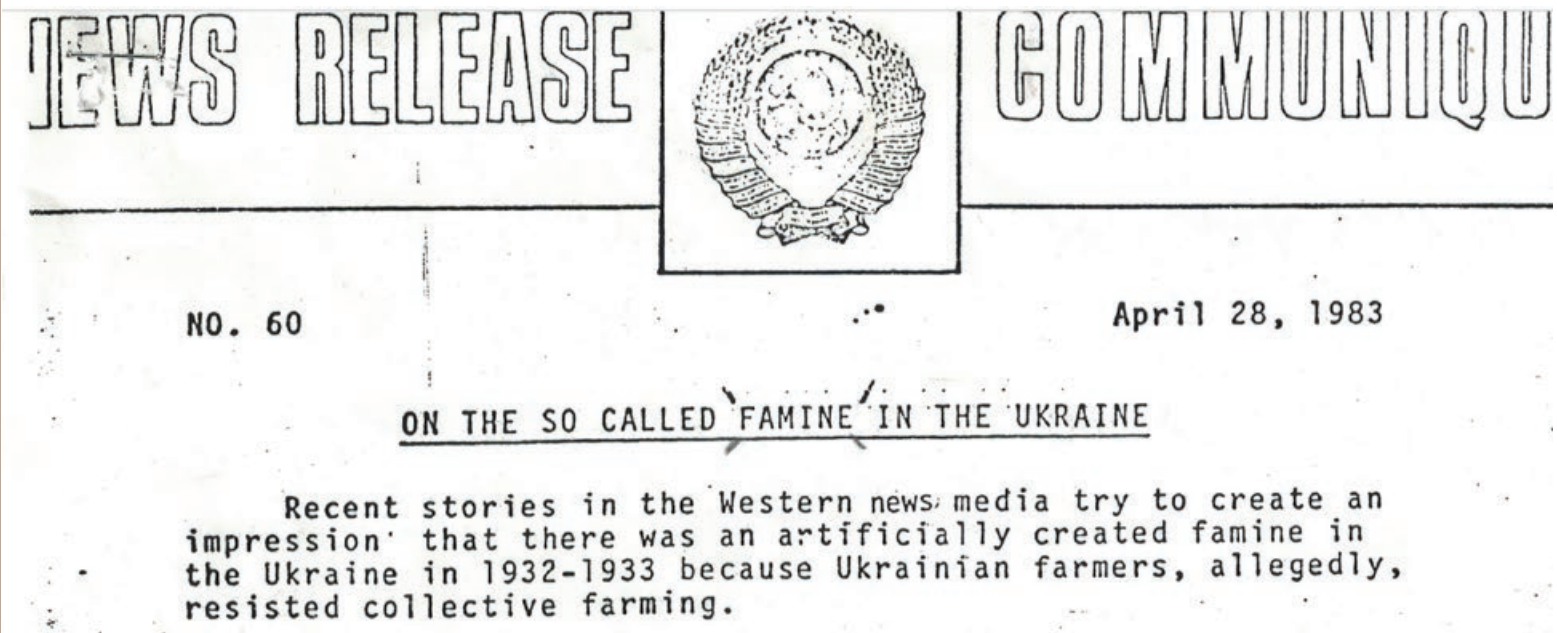
Selvom Sovjetunionen officielt benægtede hungersnøden, spredte sandheden sig til resten af verden takket være udenlandske journalister, der lykkedes med at komme ud til de udsultede ukrainske landsbyer og rapportere om det, de havde set.

Den mest berømte af dem var Gareth Jones, en journalist fra Manchester Guardian, der ud over at publicere en række artikler om situationen i Ukraine også afholdt en pressekonference, hvor han fortalte om hungersnøden. Derudover var regeringerne i lande som Italien, Tyskland og Polen bevidste om folkedrabet på ukrainerne gennem deres diplomater i Sovjetunionen.

Ukrainere, der boede i vestlige lande, henvendte sig til Internationalt Røde Kors, Folkeforbundet og andre internationale organisationer for at få hjælp. Den ukrainsk-græsk-katolske kirke (UGKK) under ledelse af Metropolit (ærkebiskop) Andrey Sheptytskyi opfordrede kristne over hele verden til at hjælpe Ukraine.

Desværre var alle disse bestræbelser forgæves — det internationale samfund greb ikke ind i situationen. Tværtimod gjorde Moskva en stor indsats for at benægte hungersnødens eksistens og miskreditere dem, der talte om den.

TVÆRTIMOD GJORDE MOSKVA
EN STOR INDSATS FOR AT
BENÆGTE HUNGERSNØDENS
EKSISTENS OG MISKREDITERE
DEM, DER TALTE OM DEN

- Et fragment af en pressemeddelelse udsendt af USSR's ambassade i Canada, hvori det hævdes, at der ikke var nogen hungersnød i Ukraine i 1932–1933.

Arkivet for det Ukrainsk-Canadiske Forsknings- og Dokumentationscenter (Toronto).

BENÆGTELSEN AF HOLODOMOR

For at bevise, at der ikke var nogen hungersnød i USSR, organiserede Moskva demonstrative besøg af udenlandske politikere og kulturpersonligheder, der skulle overbevise verden om, at ukrainerne ikke sultede. Blandt dem var Bernard Shaw, Edouard Herriot, Herbert Wells og Romain Rolland. En særlig rolle blev givet til udenlandske journalister, som accepterede at se bort fra Sovjetunionens propaganda-manipulationer. Udenlandske korrespondenter havde ikke lov til at rejse frit rundt i landet, og hvis de alligevel blev sendt på reportagerejser, var ruterne strengt planlagte. Den mest berømte udenlandske journalist, der bevidst benægtede Holodomor, var Walter Duranty (New York Times' Moskva-korrespondent). I sine artikler forsvarede han kommunisternes politik og afviste massehungersnøden. I private samtaler indrømmede han dog, at millioner af ukrainere døde på blot ét år.

I 1980'erne, da ukrainske samfund i USA og Canada lykkedes med at skabe global opmærksomhed omkring Holodomor, iværksatte USSR's sikkerhedstjeneste

(KGB) operationen "Farisæerne". Formålet med denne operation var at miskreditere medlemmer af den ukrainske diaspora i Nordamerika, der fortalte sandheden om Stalins forbrydelse. Sovjetiske diplomater forsøgte at overbevise politikere i USA og Canada om, at deltagelse i mindearrangementer for Holodomor-ofrene ville skade deres politiske karriere. Men Kremls propagandakampagne mislykkedes, og Sovjetunionens sammenbrud gav ny styrke til forskningen i og udbredelse af information om Holodomor.

Efter at USSR forsvandt fra verdenskortet, overtog Rusland benægtelsen af Holodomor. Da Kreml ikke kunne afvise selve eksistensen af hungersnøden i 1932–1933, som nu var bredt anerkendt, forsøgte russiske myndigheder at benægte dens intentionalitet og anti-ukrainske karakter. Ved hjælp af moderne informationsteknologi forsøger russiske forskere, diplomater, journalister og bloggere fortsat at overbevise verden om, at Holodomor ikke var et folkedrab.

↶ Edouard Herriot besøger Kyiv.
27. august 1933.
Serhii Bilokins hjemmeside:
www.s-bilokin.name

↶ Walter Duranty. 1936.
John Rooney / Associated Press.

FORTÆLLINGER FRA HOLODOMOR-BENÆGTERE

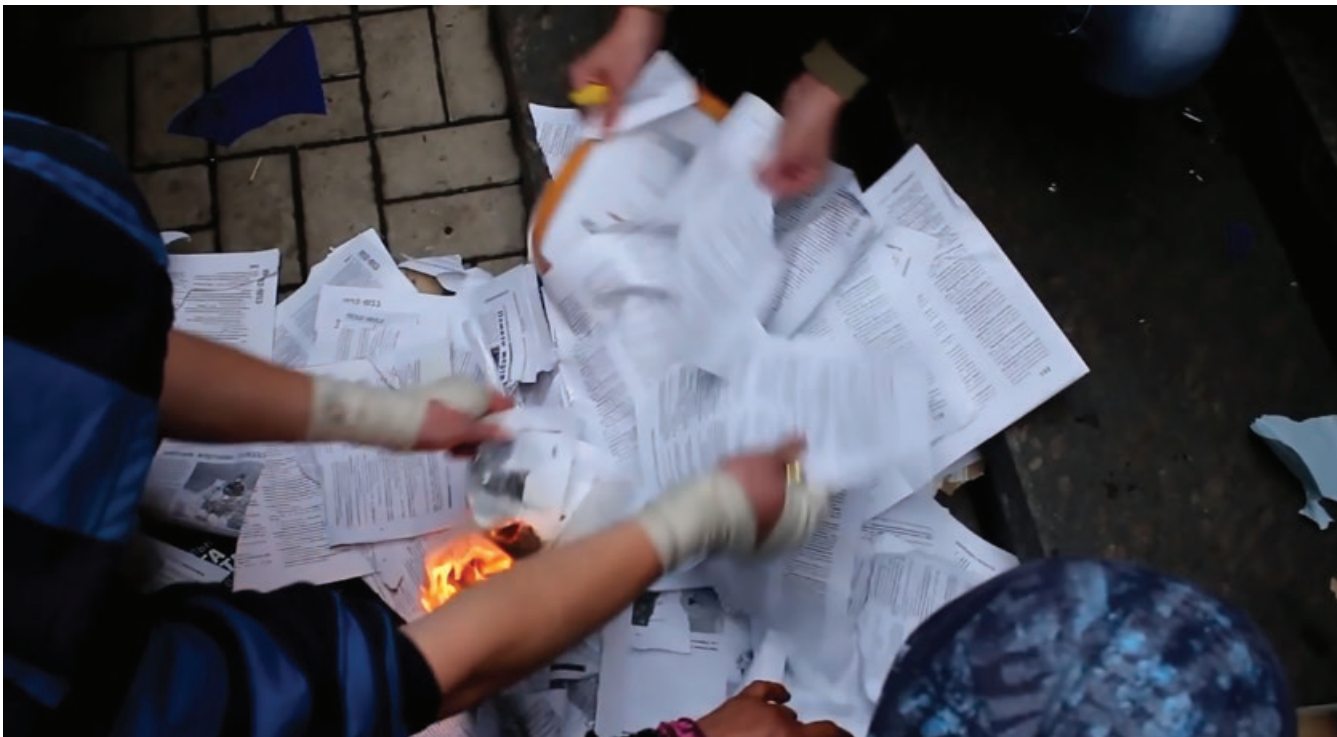
Trods de ubestridelige fakta, der er fastslået af historikere og jurister, hører man stadig om benægtelse af Holodomor den dag i dag.

BENÆGTELSE: Hungersnød i begyndelsen af 1930'erne fandt også sted i andre dele af USSR, ikke kun i Ukraine. Derfor kan Holodomor ikke betragtes som et folkedrab på ukrainere.

FAKTA: Repressiv lovgivning blev håndhævet i hele USSR, men den mest brutale og omfattende fandt sted i Ukraine og Kuban (et område i Nordkaukasus, hvor mere end 60% af befolkningen var ukrainere). Desuden blev kun ukrainere holdt tilbage i de sultende områder. Det var i Ukraine og Kuban, at dødeligheden som følge af sult i 1932–1933 var højest. Hvis hungersnøden havde været den samme over hele USSR, ville myndighederne ikke have haft behov for at forhindre ukrainere i at forlade Ukraine. At anerkende Holodomor som et folkedrab på ukrainere benægter ikke på nogen måde de forbrydelser, Stalin begik mod andre befolkningsgrupper i USSR.

➤ Bøger fra Pryazovsky Statslige Universitets bibliotekssamlinger, som besættelsesstyrkerne havde forberedt til ødelæggelse. Mariupol, februar 2023. *Mariupol byråd.*

➤ Stillbillede fra en video, hvor “Den Nationale Mindebog for Holodomor-Ofre” i Donetsk-regionen brændes. 3. maj 2014.
Pro-russiske propagandamedier.

BENÆGTELSE: Holodomor var rettet mod befolkningen i landområderne og derfor mod en social gruppe — ikke mod ukrainere som en national gruppe. Sociale grupper er ikke beskyttet af FN's folkedrabskonvention fra 1948.

FAKTA: I 1930'erne var Ukraine et landbrugsland, hvor næsten 80% af befolkningen var ukrainere. Da de fleste ukrainere boede på landet, var procentdelen af ukrainere blandt landsbyboerne endnu højere. Dermed var de ukrainske bønder en særskilt del af den ukrainske nation. Det er også vigtigt at bemærke, at samtidig med Holodomor blev den ukrainske intelligentsia systematisk udryddet ved brug af flere undertrykkelsemetoder.

BENÆGTELSE: Holodomor blev ikke bevidst forårsaget af det kommunistiske regime, men var en utilsigtet konsekvens af USSR's forsøg på at forberede sig på krig i lyset af en trussel fra fascistiske magter.

FAKTA: I 1932–1933 havde USSR ingen fælles grænse med Tyskland og opretholdt venskabelige relationer med det fascistiske Italien. Tyske hemmelige militærskoler opererede i USSR, og den sovjetiske regering placerede militære ordrer hos italienske virksomheder. I august 1939 underskrev Moskva og Berlin Molotov-Ribbentrop-pagten, som styrkede alliancen mellem de to totalitære regimer.

Anerkendelsen af Holodomor som et folkedrab på internationalt niveau understreger først og fremmest den internationale solidaritet med det ukrainske folk, hvis repræsentanter blev ofre for et folkedrab, der i årtier blev skjult og benægtet. Arvtageren til USSR — Putins Rusland — begår atter folkedrab i 2022–2025. En af hovedårsagerne til Kremls adfærd i dag er den manglende straf for det stalinistiske regimes folkemordshandlinger for 90 år siden.

← James Maces tale ved konferencen “Holodomor i Ukraine 1932–1933. Nye forskningsresultater” (“The Holodomor of 1932–1933 in Ukraine. New research results”) ved University of Toronto. 30. september 1990. Arkiv for Det Ukrainsk-Canadiske Forsknings- og Dokumentationscenter.

ANERKENDELSE AF HOLODOMOR SOM FOLKEDRAB

Siden slutningen af 1940’erne har ukrainere i diasporaen arbejdet ihærdigt for at få Stalin-regimets forbrydelser anerkendt som folkedrab. I 1985–1988 arbejdede Den Amerikanske Kongres’ Kommission for Undersøgelsen af Den Store Hungersnød 1932–1933 i Ukraine (kendt som James Mace-kommissionen). Kommissionen konkluderede, at det kommunistiske regime bevidst og forsætligt udsultede millioner af ukrainere. Arbejdet i denne kommission skabte stor opmærksomhed i USA og påvirkede i høj grad processen med at anerkende Holodomor som et folkedrab. Kommissionens konklusion var klar: “Joseph Stalin og hans inderkreds begik folkedrab mod ukrainere i 1932–1933.”

I 1991 kollapsede Sovjetunionen, og Ukraine erklærede sig uafhængigt. Den historiske hukommelse om Holodomor 1932–1933 begyndte at blive genoprettet. Arkiverne blev åbnet, tidligere hemmelige dokumenter blev afklassificeret, og tusindvis af ukrainere, der overlevede Holodomor-folkedrabet, vidnede om deres oplevelser. Forskning i Holodomor blev i høj grad drevet af offentlige sammenslutninger, f.eks. Foreningen af Holodomor-forskere, Prosvita-samfundet, Memorial-samfundet. Særligt bemærkelsesværdige er arbejder af Mariyan Kots, Lidiia Kovalenko, Volodymyr Maniak, Levko Lukyanenko og Mykola Rudenko. Siden slutningen af 1980’erne er

Holodomor-mindehøjtideligheder blevet offentlige, og der er opført mindesteder for Holodomor-ofrene.

Holodomor under Viktor Jusjtjenkos præsidentskab (2005–2010)

Under Viktor Jusjtjenkos præsidentskab blev Holodomor et centralt emne i Ukraines nationale erindringspolitik.

Den ukrainske stat bidrog aktivt til:

- Forskning i Holodomor-historie
- Udgivelse af arkivmateriale
- Åbning af mindesmærker
- Afholdelse af offentlige begivenheder for at fortælle sandheden om Stalins folkedrab i 1932–1933 og ære ofre

Holodomor Museum

I 2009 blev Holodomor-museet grundlagt, en institution dedikeret til undersøgelse og formidling af historien om folkedrabet på ukrainere.

Museet:

- Afholder uddannelses- og udstillingsprojekter
  - Samler artefakter relateret til Holodomor
  - Optager vidnesbyrd fra overlevende
  - Udgiver videnskabelige undersøgelser
- I 2017 begyndte opførelsen af museets anden fase, som stadig er under udvikling.

Holodomor anerkendes som folkedrab

I 2006 anerkendte Verkhovna Rada (Ukraines parlament) Holodomor som en forbrydelse mod menneskeheden og et folkedrab.

Ukraine opfordrede derefter andre lande til at anerkende Holodomor som et folkedrab.

Ved begyndelsen af 2024 havde 28 lande officielt anerkendt Holodomor som folkedrab, mens fire andre lande havde fået anerkendelsen igennem ét af deres parlamentskamre.

I 2009–2010 gennemførte Sikkerhedstjenesten i Ukraine en undersøgelse, der førte til en retsafgørelse om, at USSR’s kommunistiske ledere, med Stalin i spidsen, begik folkedrab mod ukrainere for at forhindre Ukraines uafhængighed.

INDHOLD

Sovjetisk besættelse af Ukraine 3

Hungersnøden 1921–1923 5

Kontroversiel “Ukrainisering” 10

Ødelæggelsen af UAOC 11

Dekulakisering 14

Kollektivisering 17

Modstand mod Sovjetunionens politik 19

Organiseringen af Holodomor 22

Overlevelse 23

“Torgsins” 27

“Sortlister”. 29

Forbud mod at forlade Ukraine 32

Konsekvenser af Holodomor 33

Hvorfor Holodomor er folkedrab 37

Verdens reaktion på Holodomor 40

Benægtelsen af Holodomor 43

Fortællinger fra Holodomor-benægtere 45

Anerkendelse af Holodomor som folkedrab 49

УДК 94(477)“1932/1933”
K 59

Anbefalet til offentliggørelse af Scientific and Methodological Council of the National Museum of the Holodomor-Genocide (Protocol № 2, 22 April 2024).

Andrii Kozytskyi, Mykhailo Kostiv
K 59 Holodomor: De vigtigste fakta: populærvidenskabelig udgave / Andrii Kozytskyi, Mykhailo Kostiv. — Kyiv: National Museum of the Holodomor-Genocide, 2024. — 52 p.

Hvad er Holodomor? Hvorfor og hvordan skete det? Hvilke konsekvenser fik det? Hvordan reagerede omverdenen på, at millioner af ukrainere døde af sult? Hvorfor anerkendes Holodomor som et folkedrab? Du kan få svar på alle disse spørgsmål i denne lille bog. Her forklarer videnskabsfolk fra Holodomor Museum de vigtigste fakta, så du får et kort og klart overblik over situationen i 1932–1933.

Bogen anvender dele af materialer fra udstillingen “Holodomor: Soviet Genocide of Ukrainians” på National Museum of the Holodomor-Genocide. På forsiden: fotos taget i 1933 af den østrigske ingeniør Alexander Wienerberger i Kharkiv og et foto af skulpturen “The Bitter Memory of Childhood” (“Barndommens bitre minde”) — (ídemanden bag er Petro Drozdovsky, skulptøren er Mykola Obeziuk), den står i området omkring National Museum of the Holodomor-Genocide.

Design: Victoriia Odnosum.
Oversættelse til dansk: Annelise Ebbesen
Koordinatorer: Bohdan Kost, Anna Voloshchenko

УДК 94(477)“1932/1933”

Format: 210×210 mm
Offset paper. Offset printing.
Helvetica Font

NATIONAL MUSEUM OF THE HOLODOMOR-GENOCIDE

Київ, вул. Лаврська, 3

holodomormuseum.org.ua

+38 (044) 254 45 12

@HolodomorMuseum

@holodomor.museum

@HolodomorMuseum

@HolodomorMuseum

The Holodomor Museum /
Музей Голодомору

@Holodomor_Museum